

T.C. DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ YAYINLARI

0907 - BY - 86 - 008 - 013

İLÂHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

III

İSLÂM CEZA HUKUKUNDA MERHAMET VE ADALET⁽¹⁾

Yazan: Muhammed Ebu ZEHRA

Tercüme eden: Yard. Doç. Dr. HASAN GÜLEÇ

1 — Allah taâlâ şöyle buyurmuştur: «Ey Muhammed; biz seni ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik.»⁽²⁾ Allah'ın peygamberi Hz. Muhammed (S)'e gönderdiği ilâhî vahy, âlemler için bir rahmetten ibarettir. Bu, özel değil genel bir rahmettir. Bir türü bir cins değil bütün insanları kuşatır. Bu rahmetten dolayı yeryüzüne ilâhî vahyeler gelmiş her peygamber, bu ilâhî merhamet sebebiyle gönderilmiştir. Bundan dolayı merhamet (rahmet) düsturu, bütün semavî dinlerde ilâhî mesajları içine alan genel bir kanun olmuştur. Nuh, İbrahim, Musa, İsa, Muhammed ve bunlardan başka peygamberler, âlemlere rahmet olarak gelmişlerdir.

Rahmet kelimesi; şefkat ve yumuşak huylu olmakla eş mânalı değildir. Bâzen müsamahada, yumuşak kuyluluk ve şefkat içinde, sertlik türlerinin en kötüsünü gizleyen unsurlar bulunabilir. İnsanlara kötülük yapmak niyetiyle saldıranların, kanları büyük bir iştiha ile içmek için kendilerini ormanlardaki arslanların yerine koyanların; pençe, diş, kılıç, ok ve kurşunla vahşileşenlerin fiillerine karşı yumuşak davranmada aslında merhametsizlik vardır. Çünkü suçlulara karşı uysal ve yumuşak başlı olmak, aslında bu suçların kurbanlarına karşı katı kalbli olmak demektir. Bunun için Hz. Muhammed (S), merhamet prensibini insanlara acımaya, suçu önleyici kanununun da acımayacağı şeklinde ortaya koymuş ve şöyle buyurmuştur: «Merhamet etmeyen, merhamet görmez.»⁽³⁾

Cemiyet, bu sağlam ve istikrarlı zemin üzerine kurulur. Çünkü toplumlarda düzen dışına kayan kimseler, bina duvarlarındaki çıkıntı gibi-

(1) Yazarın «el-Cerîme ve'l-Ukûbe fi'l-Fıkhi'l-İslâmî» isimli eserinin, 1976 yılı Kahire baskısından (sh. 7-23) Türkçe'ye tercüme edilmiş, dipnotlar tarafımızdan eklenmiştir (çeviren).

(2) Enbiyâ 21/107.

(3) Buharî, edeb 18, 27 İstanbul 1315; Müslim, fedâil 65 Mısır 1374-75/1955-56; Ebû Dâvûd, edeb 145 Suriye 1388-95/1968-74; Tirmizî, birr 12 Kahire 1357/1938; Ahmed b. Hanbel, Müsned II, 228, 241, 269, 514 Beyrut 1389/1969.

dirler. Binanın hoşa gitmesi, güzel ve sağlam olması, ayakta durması için bu çıkıntının âletle düzeltilmesi zorunludur. Meyve ağaçlarının ancak dalları budandığı ve asalaklardan temizlendiği zaman meyva vermeleri de yine böyledir.

2 — Bunun için ilk başta gelen peygamberlik merhameti, adalettir. Adaletin bizatihi kendisi, şümüllü bir rahmettir. Bundan dolayı Kur'an-ı Kerim, ilâhî mesajların, hakkaniyete riayet etmek ve insanlar arasında adalet terazisini elden bırakmamak için gönderildiğini açıkça bildirmiştir. Adaletle merhamet arasında bir fark yoktur. Aksine adaletin hedefi, bizatihi merhametin kendisidir. Allah taâlâ bu mânada şöyle buyurmuştur: «Andolsun ki peygamberlerimizi belgelerle gönderdik; insanlar adaleti ayakta tutsunlar diye peygamberlere kitap ve ölçü indirdik. Pek sert olan ve insanlara birçok faydası bulunan demiri de indirdik.»⁽⁴⁾

Bu nass, insanlar arasında adaletin, peygamberlik risaletinin esası olduğunu göstermektedir. Yine merhamet de esastır. Bu ikisi birbirinden ayrılmaz. Biri, diğeri için gereklidir. Merhamet, adaletin gereklerindedir, meyvalarından bir meyvadır. Zulümle merhametin gerçekleşmesi imkânsızdır. Herkese karşı acıma göz önünde bulundurulduğu sürece merhamete aykırı adaletin olması da yine böyledir.

Allah taâlâ âyet-i kerimede adaletin yanısıra gerçek hakkaniyete işaret etmek için «demiri» de zikretmiştir. Kuvvetli gücüyle koruyan demir olmadığı müddetçe köklü, devamlı, istikrarlı bir adalet olamaz. Gerek ferdler ve gerekse devletler arasındaki adalette bu konuda bir fark yoktur. Bunun için Allah taâlâ şöyle buyurmuştur: «Allah'ın insanları birbiriyle uzaklaştırması olmasaydı yeryüzünün düzeni bozulurdu. Fakat Allah âlemlere lütufkârdır.»⁽⁵⁾ «Allah insanların bir kısmını diğer kısmıyla savmasaydı manastırlar, kiliseler, havralar ve içinde Allah'ın adı çok anılan camiler yıkılıp giderdi. Andolsun ki Allah'a yardım edenlere o da yardım eder. Doğrusu Allah kuvvetlidir, güçlüdür.»⁽⁶⁾

3 — Çoğu zaman insanların dillerinde şu söz dolaşır: «Merhamet, adaletin, adalet de kanunun üstündedir». Şimdiki beşerî kanunlara göre ben ikinci hükme tamamen katılıyorum. Çoğu zaman kanun adaleti gerçekleştirilmede güçsüz kalır. Fakat büyük yazarı takdir etmekle beraber

(4) Hadid 57/25.

(5) Bakara 2/251.

(6) Hacc 22/40.

MERHAMET VE ADALET

birinci hükümde ben ona katılamıyorum. Gerçek adalet, gerçek merhametten ibarettir. Ebu Bekir (R) şöyle dediği zaman en merhametli ve en âdil bir insandı: «Nazarımda sizin kuvvetliniz, kendisinden hakkı alıncaya kadar zayıftır. Zayıfınız da hakkını aliverinceye kadar kuvvetlidir.»⁽⁷⁾ İşte gerçek merhamet budur.

Gerçek merhamet, adaleti ikrar eder, gerçek müsamaha hakkı alçaltmaz, bâtili yüceltmez. Aslında bâtil, tam mânasıyla bir merhametsizliktir. Şüphesiz Abdullah oğlu Muhammed'in yaratılışında merhamet, müsamaha ve adalet açıkça görülmüştür. O merhametli, müsamahakâr ve âdildir. Bunlar biribirleriyle uzlaşan, biri öbürüne zıt olmayan özelliklerdir. Onun ahlâkını, eşi mü'minlerin annesi Hz. Âişe (R. anha) şöyle tasvir etmiştir: «Allah'ın Rasülü (S) hizmetçisini, kadını ve hayvanı dövmedi; bunlardan başka hiçbir şeyi de. Ancak Allah yolunda savaş müstesna. Eline geçenden şahsı için intikam almadı. Allah'ın haram kıldığı şeylerin çiğnenmesi müstesna. Allah'ın haram kıldığı şeyler çiğnendiği zaman şahsî öfkesi için değil ancak Allah için intikam alırdı.»⁽⁸⁾

Gerçek ve samimî merhametlilerin ahlâkı budur. Onlar bâtila yardımcı olmayarak, başkalarının hukukunu zedelemiyerek şahsî haklarında müsamahakâr davranırlar. Belki de bu davranış, Hz. Peygamber'in (S) şu sözünü açıklar: «Ben merhamet peygamberiyim; ben harb peygamberiyim.»⁽⁹⁾

Harb ve merhamet, peygamberlerde birarada bulunur. Her âdil idarecide de durum aynıdır. Onlar insanları âdil ölçülere göre otoriteyle idare ederler. Otorite, bâtili yakalayıp lâyük olduğu yere koymak, bâtil ehlini de tamamen doğru yola getirmek için enselemek demektir. Bu, merhamet düsturudur.

4 — Merhametli idareciden umûmi bir rahmet yayılır. Fakat yoldan çıkmışları bu rahmet kuşatmaz. Ömer b. el-Hattab'ın hayat hikâyesini okuyacak olursak onun vâlilerini sert tabiatlılardan değil merhametlilerden seçtiğini görürüz. Çünkü merhametlilerin gönüllerinden umû-

(7) İbn Hişâm, es-Sıratü'n-Nebeviyye IV, 311, Mısır 1355/1936.

(8) Buhari, menâkıb 23, edeb 80, hudûd 10; Müslim, fedâil 77; Ebû Dâvûd, edeb 4; Mâlik b. Enes, Muvatta', hüsnü'l-huluk 2, Kahire 1370/1951; A. b. Hanbel, Müsned VI, 32, 114, 116, 130, 182, 223, 229, 232, 262, 281; Dârîmi, nikâh 34, Beyrut, trsz. İbn Mâce, nikâh 51, Mısır 1372/1952.

(9) A. b. Hanbel, Müsned IV, 395, 404, 407, V, 405.

mî bir rahmet fıskırır. Şahsî ve özel bir merhametten umûmî, âdil bir rahmet doğar. Bir idareci, insanlar içinde onların duygularını hissetmedikçe, algılamadıkça, kalbi onlarla beraber çarpmadıkça âdil olamaz. Genel ve özel işlerinde onlara karşı yumuşak davranmalı, onları zora koşmamalı, sırtlarına kaldıramıyacakları yükü yüklememelidir. Hz. Peygamber'in (S) dâvet ettiği idarecilikte istenen yumuşaklık işte budur: «Ya Rabbi; kim ümmetimin bir işini üzerine alır da onlara zorluk çıkarırsa sen de ona zorluk çıkart. Kim de ümmetimin bir işini üzerine alıp onlara lütüfkâr ve müşfik davranırsa sen de ona lütuf ve şefkatle muamele et.»⁽¹⁰⁾

5 — İşleri yürütmedeki yumuşaklık işte budur. Cezaların uygulanması sırasındaki acıma, böyle bir yumuşaklık ve merhamet değildir. Bu durumdaki bir acımaya Kur'an-ı Kerim «re'fet» demiştir. Buna «rahmet ve rifk» dememiştir. Erkek ve kadın zinakârların cezalandırılmaları hakkında Allah taâlâ şöyle buyurmuştur: «Zina eden kadın ve erkeğin herbirine yüzer değnek vurun. Allah'a ve âhiren gününe inanıyorsanız, Allah'ın dini konusunda o ikisine acımayın. Onların ceza görmesine, inananlardan bir topluluk da şahit olsun.»⁽¹¹⁾ Cenab-ı Allah, rahmet ve re'feti birbirinden ayırmıştır. Ekseriya rahmet, umûmi bir iyiliğe ve adalete sevkeder. Re'fet ise kederli vaziyetteki kimseye karşı duyulan acıma hissidir. Bu kederin âdil olup olmaması arasında bir fark yoktur. Bundan dolayı re'fet ve bunun belirtileri, bir kötülüğü önlemek, günaha engel olmak söz konusu olunca yasaklanmıştır.

Semavî Dinlerde Ve İslâm'da Ceza

6 — Semavî dinler insanlara gerçekten merhamet etmek demek olduğu ve adaletle merhamet birbirinden ayrılmadığı için İslâm hukukunda da günah işleyecekleri engelleyecek cezalar konulmuştur. İslâm'da cezaların esası, işlenen suç ile önleyici ceza arasında denklik demek olan kısastan ibarettir. Bundan dolayı Kur'an-ı Kerim, cezalar için «mesülât» tâbirini kullanmıştır. Allah taâlâ, kendi emirlerini tutmayan, kendilerinden sonra geleceklere iyi örnek olmayan milletlere verdiği ceza hakkında şöyle buyurmuştur: «Putu tapanlar senden, iyilikten önce kötülük isterler. Oysa onlardan önce nice ibret alınacak cezalar (mesülât) verilmiştir.»⁽¹²⁾ Âyetteki «mesülât», önceki milletlere verilmiş, suça denk cezalar demek-

(10) A.g.e., VI, 62, 93, 257, 258, 260; Müslim, imâret 19.

(11) Nûr 24/2.

(12) Ra'd 13/6

tir. Buna rağmen onlar öğüt dinlememişler, ibret almamışlardır. Bu davranış, tam mânasıyla bir sapıklıktır.

İslâm'da cezaların genel esası, suçla ceza arasındaki denkliktir. Bundan dolayı yukarıda da söylediğimiz gibi cezalara «kisas» denmiştir. Kısasın uygulanması neticesinde insanlara merhamet etme; hayatın huzur, sükûn ve mutluluk dolu olması, bu sükûnetin bir işkence ile bozulmaması, günahların eğlence haline gelmemesi düşünülmüştür. Bundan dolayı Cenab-ı Hak şöyle buyurmuştur: «Ey akıl sahipleri; kısısta sizin için hayat vardır.»⁽¹³⁾ Yâni huzur, refah, sükûn dolu; bozgunculuğun, isyanın ve düşmanlığın bulunmadığı bir hayat.

7 — Daha önce Tevrat'ta mevcut olduğu gibi İslâm da toplumun hukukunu çiğneyenleri-ki buhaklar, Allah'ın haram kıldığı şeylerdir- gerçek adalete yöneltmek için suç işlemeyi önleyen caydırıcı cezalar koyma yolunu tutmuştur. İnsanlar bunları, güçlerinin yettiği nisbette uyguladıkları takdirde iyi sonuçlar elde ederler.

Burada ilâhî cezaların yüceliğini ve mutlak fazilete doğru yönelişini görmekteyiz. İlâhî cezalar, insanların koyduğu, ittifakla kabul ettikleri, toplumu yönettikleri ceza kanunlarından farklıdır. Çünkü çeşitli hükümetlerin koydukları ceza kanunları, insanların durumlarına ve bildikleri, alıştıkları şeylere bakılarak yapılır. Eski kralların yaptıkları gibi bu kanunlar çoğu zaman bizzat hükümetleri korumak için çıkarılır. Kralların iradeleri, kanundan ibarettir. Krallar öncelikle kendilerini korumak, ikinci derecede de milletlerine yararlı olacak veya onları harbe hazırlayacak kanunlar yapıyorlardı. Halk krallara tapıyorken bu kanunlara alışıyordu. Bu alışkanlık, halkın kralları ilâh mertebesinden kudsiyet derecesine indirdiği; devletlerinin mukaddes olduğunu sandığı, kralların çamurunun kendi çamurlarından (vücutlarından) olmadığı devirlerde de devam etti. Bundan dolayı hattâ çağdaş kanunlarda bile kralın dokunulmazlığı ifadelerini bulmaktayız. Bu dokunulmazlık, kanun adamlarını, hakimleri de sorumluluk dışı bırakan bir saygı halesiyle kuşatmış ve onları bütün insanların üstüne çıkarmıştır.

İstibdat mutlakiyetinin kalktığı, bu idare şeklinin cumhuriyet veya meşrutî krallığa döndüğü ülkelerde de kral mâliktir. Fakat hükmetmez. Kralları takdis etme veya bunlardan başka komutan ve liderlere saygı gösterme yerine geçen örfün, kanun koymadaki tesirlerini görmekteyiz. Hattâ o derecede ki bazı milletlerin krallığı ismen kalkmış, ikinci dünya har-

(13) Bakara 2/179.

binden az önce gördüğümüz, daha sonra da göreceğimiz gibi mahiyeti bâkî kalmıştır.

8 — İnsanların koyduğu önleyici-caydırıcı cezalar işte böyledir. Allah'ın koyduğu cezalar ise insanların örflerine, hayır veya şer üzerinde görüş birliğine vardıkları şeylere yönelik değildir. Ama mutlak hakikati hedef alır. Koruyacağı, müdafaa edeceği faziletlere; önleyeceği ve kökünü kazıyacağı kötülöklere yönelir.

İlâhi konuda zulüm yaptığı zaman kralı koruyacak, günah işlediği zaman yine onu kurtaracak bir durum söz konusu değildir. Allah ve âdil hüküm önünde herkes eşittir. Kötülük yapınca üstün ve faziletli bir kimşenin varlığı söz konusu olamaz. Üstünlük ve fazilet, güzel ahlâka sahip olma ve bunu uygulamadadır.

İslâm hukukunda ceza hükümlerinin başta gelen özelliği, bunların hem idare edene hem de idare edilene şümülü olmasıdır. Bunlar hem idareciyi hem de idare edilen halkı kayıt altına alır. Güçlüler bu hükümlerin dışında kalmazlar. Bu kanun ve hükümler sadece güçsüzlere uygulanmaz. Bu gerçeği, Abdullah'ın oğlu Muhammed, Kureyş kabilesi müslüman olduğu ve hırsızlık yapan hatırlı bir kadının kendisinden affedilmesi istendiği zaman şöyle söyleyerek açıkça ilân etmiştir: «Sizden önceki milletlerin mahvoluş sebebi sadece şudur: Onlar hatırlı bir kimse çaldığı zaman onu serbest bırakırlar, zayıf bir kimse de çaldığı zaman ona had cezası uygularlardı. Allah'a andolsun ki Muhammed'in kızı Fatıma bile hırsızlık yapsa, tereddüt etmeden onun da elini keserim.»⁽¹⁴⁾

İslâm Hukukunun Ahlâk Ve Vicdanla Münasebeti

9 — İslâm hukukunun özellikleri sadece yukarıda söylenenlerden ibaret değildir. Onun hükümleri ahlâk kanunlarıyla da tamamen paralellik arzeder. Ahlâk kanunlarına aykırı fiilleri cezalandırır. Bu kanunlara uygun davranışları mükâfatlandırır. Ahlâkî yönde kötü olan her fiile İslâm hukuku ceza verir. Bu arada ceza uhrevî ve dünyevî olmak üzere iki çeşittir: a) Müsbet suçlar: Bu suçların özelliği, toplumları bozmalarıdır. Bu suçlar için önleyici, engelleyici dünyevî cezalar konmuştur. Hırsızlık, evli

(14) Buharî, fedâilü ashâbi'n-nebî 18, enbiyâ 54, hudûd 12; Müslim, hudûd 8, 9; Ebû Dâvûd, hudûd 4; Tirmizî, hudûd 6; Nesâî, sâriq 5, 6, Mısır 1383/1964; İbn Mâce, hudûd 6; Dârimî, hudûd 5, Beyrut trhsz. A. b. Hanbel, Müsned III, 386, 395, V, 409, VI, 329.

MERHAMET VE ADALET

kadınlara zina iftirası (kazf), yol kesme, mala ve cana yapılan diğer tecavüzler... bütün bu suçların hepsi için İslâm'da belirli cezalar vardır. Bunları hakimler ve idareciler uygularlar. b) Menfi suçlar: Bunlar gıybet, koğuculuk, nifak, hased vs. gibi hakimler huzurunda isbat edilemeyen suçlardır. Bunların şüphesiz uhrevî cezaları vardır.

10 — Bu ve diğer yönlerden İslâm hukukunun, dindar insan vicdanıyla münasebeti vardır. Dindar müslüman, yüce ve her şeyden münezeh olan Allah'ın kontrolü altında bulunduğunu, yaptıklarından ona hesap vereceğini, yapmak istediği şeylere dâir niyetini de Allah'ın bildiğine inanır. Bu mânada Hz. Peygamber (S) de şöyle buyurur: «Ameller niyetlere bağlıdır. Her kişi için sadece niyet ettiği şey vardır. Kimin niyeti Allah ve onun peygamberi ise onun maksadı Allah ve peygamberi olur. Her kimin de niyeti elde edeceği dünya veya nikâklacağı kadın olursa onun da maksadı niyet ettiği şey olur.»⁽¹⁵⁾

Dînî vicdanın uyandırılmasındaki büyük yarar, üç hususta kendini ortaya koyar:

a) Suça düşmeyi önleyen bir kalkan vazifesi görür. Dînî vicdan uyan-dığı zaman suçu doğuran kin ortadan kalkar. Çünkü suçluların suç işleme sebebi, topluma karşı duydukları kindir. Bunlarda kendilerini topluma bağlayan bir merhamet duygusu bulunmaz. İnsanlara eziyet etmek için ok gibi fırlarlar. Birçok suçlar, toplumla bunun içinde yaşamakta olan bir grubun arasındaki bağların koptuğunu gösteren açık delillerden ibaret- tir. Eskiden Araplar bu gruptaki insanlara «ipsizler» adını vermişlerdir. Bu tâbirde zihin bakımından ve duygu yönünden insanlardan kopma söz konusudur.

Dînî vicdan terbiye edilince sevgi kuvvetlenir, insanlara bağlılık artar. Kişi, Allah'ın fazlından, ihsan ettiği şeylerden dolayı insanları çekememezlik hissine kapılmaz olur. Çünkü bilir ki Allah bol rızık verendir; güç, kuvvet sahibidir. Sabra karşılık sevap, kine, karşılık da günah vardır. Bir âhiret günü daha vardır ki o günde sabredenlere mükâfatları hesapsız bir şekilde verilecektir. Bu psikolojik teselli, gönüldeki bütün tecavüz mikroplarını ve saldırı isteğini kökünden söker, atar. Böylece Hz. Peygamber

(15) Buhari, bedü'l-vahy 1, iman 41, nikâh 5, talak 11; eyman 23, hiyel 1, itk 6; Müslim, imaret 155; Ebû Dâvûd, talak 11; Tirmizî, fedâilü'l-cihad 16; Nesâî, taharet 59, talak 24, eyman 19, İbn Mâce, zühd 26; Ahmed b. Hanbel, Müs- ned I, 25, 43.

(S)'in şu sözüne sarılarak toplumla iyi geçimli ve uzlaşmış hale gelir: «Mü'min, geçimlidir, münistir.»⁽¹⁶⁾ Geçinmeyen, uzlaşılmayan bir kimse de hayır yoktur. Böyle bir şahıs, toplumla irtibat kurunca artık bu topluluğu rahatsız etmez.

b) Vicdanın uyandırılması, suçların isbatını kolaylaştırır. Çünkü suçlar genel olarak alenî değil gizli işlemdir. Olayı görenler, bunu bildirmenin dîni bir vazife olduğuna inandıkları zaman Rab'lerinin hükmünü uygulamak için heber verirler. Bu inançları şu âyetten dolaydır: «Ey inananlar; kendiniz, ana-babanız ve yakınlarınız aleyhine de olsa şahit olarak adaleti gözetin; ister zengin olsun ister fakir olsun, Allah onlara daha yakındır. Adaletinizde heveslere uymayın. Eğer eğriltirseniz veya yüz çevirirseniz bilin ki Allah işlediklerinizden şüphesiz haberdârdır.»⁽¹⁷⁾

Vicdan kuvveti o dereceye ulaşmıştı ki bir adam, kendi oğlunu alıp Hz. Peygamber (S)'e getiriyor; gerekiyorsa ona had cezası uyguluyordu.

Buhari ve Müslim'in rivayet ettiklerine göre iki adam bir meselenin halli için Hz. Peygamber'e (S) müracaat ettiler. Bunlardan birisi dedi ki: Ey Allah'ın Resulü, ikimize dâir Allah'ın kitabındaki hükmü ver. Diğeri de evet, ey Allah'ın Resulü, Allah'ın kitabına göre hüküm ver, fakat bana müsaade et, konuşayım dedi. Hz. Peygamber (S), söyle deyince adam dedi ki: Benim oğlum bu adamın âilesinin yanında ücretle çalışıyordu. Karısıyla zina etmiş. Kendisine yüz koyun ile bir hizmetçiyi fidye olarak verdim. Dîni bilen kimseler bana, oğluma yüz sopa vurulacağını ve bir yıl da sürgüne gönderileceğini söylediler... Bunun üzerine Hz. Peygamber (S) şöyle buyurdu: «Allah'a andolsun ki ikiniz hakkında Allah'ın kitabına göre hüküm vereceğim: Yüz koyunu ve hizmetçiyi geri alacaksın. Oğluna yüz sopa vurulacak ve bir yıl da sürgüne gönderilecektir.»⁽¹⁸⁾

Vicdan hakimiyeti işte böyle olur. Bu da Kur'an-ı Kerim'in hükmüne boyun eğmektir. Adam, had cezası uygulansın, sırtı kırbaç yarasından yansın, uzun müddet sürgünde yaşasın diye oğlunu içinden gelerek, elinden tutar, getirir. Sosyal şartlara göre yapılmış beşerî kanunlara -ister bunlar âdil olsun ister olmasın- insanlar bu derecede itaat ederler mi?

(16) A. b. Hanbel, Müsned V, 335.

(17) Nisa 4/135.

(18) Buharî, sulh 5, ahkâm 39, âhâd 1, şurût 9, eymân 3, hudûd 30, 34, 38; Müslim hudûd 25, kudât 22; Ebû Dâvûd, hudûd 25; Tirmizî, hudûd 8; İbn Mâce, hudûd 7; Mâlik b. Enes, Muvatta', hudûd 6; A. b. Hanbel, Müsned IV, 115, 116.

c) Üçüncü husus, dîni vicdanın uyanık tutulması ve suçlunun çektiği cezanın kul tarafından değil herşeyden münezze Allah tarafından farz kılındığına inanmasıyla ilgilidir. Bu durumda suçlu pişmanlık duyar; kısa süre sonra tevbe edebilir. Yakalanıp ceza görmüş veya kurtulup kaçmış olması vaziyetini değiştirmez. O, Allah'ın kendisini kontrol ettiğine ve kendisinden bugün olmasa da yarın hesap soracağına inanır. Bir âhîret günü vardır ki orada herkes kazandığının karşılığını görecektir. «Kim zerre kadar iyilik yapmışsa onu görür. Kim de zerre kadar kötülük kapmışsa onu görür.»⁽¹⁹⁾ Tam mânasıyla hesap sorucu olan Allah'ın hükmünden kendini asla kurtaramıyacaktır.

Beşerî kanunların uygulanmasında hatıra gelen bir husus da şudur: Suçlu kendini cezadan kurtarırsa cesareti artar. Uzun veya kısa bir müddet hapis cezasıyla cezalandırılırsa hapishaneden bir gün çıkar ve kudurgunluğu fazlalaşır. İnsanların mal ve ırzlarına kolayca tecavüz edecek hale gelir. Çünkü hapishanede insanlığı yok olmuş, insanlığıyla beraber vicdanı da kalmamıştır. Artık kendisini önleyecek bir din, engelleyecek bir ahlâk, dostluk kurulacak bir yön, terbiye kabul edecek bir îman yoktur. Bunun için kanunlar dinden ne kadar uzaklaşırsa, kalbler îmandan ne ölçüde ayrılırsa suçlar o nisbette çoğalır. İmar faaliyetleri her yeri kapladı, medeniyet genişledi. Fakat bunlarla birlikte suç çeşitleri de çoğaldı; suç vasıtaları arttı. Medeniyetin genişlemesi, ilimlerin yayılması nisbetinde suç neveleri de işlenir oldu. «Şurası bir gerçektir ki yalnız gözler kör olmaz, fakat göğüslerde olan kalbler de körleşir.»⁽²⁰⁾

11 — Dînin tam olarak yaşandığı cemiyetteki ictimai tecrübe, bize ilâhî hukukla beşerî hukuk arasındaki fark konusunda canlı bir fikir verir. Dindar bir topluluk ve böyle bir topluluğun ülkesindeki güven ile kalabalık Avrupa şehirlerinden bir şehirde yaşayan birbirlerinden kopmuş, başkalarının anlaşarak yaptıkları beşerî kanunlara inanmayanların durumuna bir göz atacak olursak bu durumun kalblere ne kadar tesir ettiğini anlarız. Bu bakış, suç işlemenin medeniyetle birlikte ilerlemekte olduğunu gösterir. Umran genişledikçe, dini yaşayan toplulukların aksine suç çeşitleri de çoğaldı. Şurası bir gerçektir ki îmanla birlikte umran genişledikçe gönüllerin terbiyesi daha da düzelir; suçlar azalır. Hz. Peygamber (S) ve sahabîler devrinde İslâm medeniyeti ile suçlar ters orantılıydı; medeniyet ilerledikçe suçlar azalıyordu.

(19) Zilzâl 99/7, 8.

(20) Hacc 22/46.

Kanun, insanların anlaşarak yaptıkları bir şey olduğu için kanun mümessilinin durumu zayıfladı. Hattâ bilginlerden -halktan da- kanuna karşı gelenleri görüyoruz. Kanun, kuvvetlilerin zayıflar aleyhine ittifakından yahut bâzı sınıfların diğerlerine tahakkümünden ibaret sayılıyor. Uygulanmakta olan sözde demokrasiden kurtarılarak gönüller hür bırakılsa, kanunlarla uygulanan istibdat kalıntılarını mutlaka görürsünüz. Kanunların konulmasında olmasa dahi bu istibdat, uygulanmasında mevcuttur.

Kanunlara karşı bu hücumu ve yıpratmayı, roman yazarlarında ve serbest yazarlarda gördük. Bunlar günahkârları cesaretlendiren, suçlulara cür'et veren, tevbe etmeyi zorlaştıran şeylerdir. Suçlu ile insanlar arasında bir sevgi yoktur. Yüce ve kadir olan Allah'ın gücü olmadan hiçbir değişme söz konusu olamaz.

12 — Şüphesiz müslümanlar dâima Hz. Peygamber'in (S) öğütlerine göre hareket ediyor ve Kur'an-ı Kerim'in gösterdiği doğru yolda yürüyorlardı. Suçlu hakettiği cezayı gördükten sonra Peygamber (S), suçluyu tevbe ederek yatıştırmayı çok isterdi. Bunu, kendisini bir daha suçtan alikoysun ve başkaları ondan ibret alsın, Allah için tertemiz bir niyete sahip olsun diye yapardı. Hz. Peygamber şöyle buyurmuşlardır: «Hırsız tevbe edince kesilen eli kendinden önce Cennet'e gider. Etmezse li kendinden önce Cehennem'e girer.»⁽²¹⁾

Hz. Peygamber (S) suçundan dolayı suçlunun ayıplanmamasını ısrarla isterdi. Bununla ıstırabın gönlünde devam etmemesini, bu ıstırabın suçun hududu içinde kalıp başka sahalara sirayet etmemesini hedef alırdı. Bu konuda şu anlatılır: Bir adam şarap içmişti. Hz. Peygamber (S)'e getirildi. O da buna şarap içme cezası uyguladı. Hz. Peygamber bir ara dışarıya çıkmıştı. Orada bulunanlardan biri suçluya, Allah seni perişan etsin, dedi. Bu söze Hz. Peygamber (S) kızdı ve şöyle buyurdu: «Bunun aleyhine olarak şeytana yardım etmeyiniz.»⁽²²⁾ Bu, ümmî ve emin olan Hz. Peygamber'in gözönüne aldığı hikmet dolu bir mânadır. Çünkü günahkâr; insanların kendisinden nefret ettiklerini, onu hor gördüklerini, ittiklerini hissedince onlardan çok uzaklaşır, kopar. Her kim topluluktan ayrılırsa onu şeytan teslim alır. Sürüden ayrılan koyunu kurt kapar. Cezalandırılmış günahkârları itelemek, suç işlemeye imkân tanımak ve şeytana yar-

(21) Kaynaklarda bulamadık (çeviren).

(22) Buharî, hudûd 4.

MERHAMET VE ADALET

dım etmek demektir. Rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: «Şeytan tek kişiyle beraberdir; iki kişiden çok uzaktır.»⁽²³⁾

İslâm'da iyilik yapacağından ümit kesilen itelenmiş bir kişi yoktur. Aksine böyle kimseyle ünsiyet etme ve ona yaklaşma, tevbe kapısını açar. Tevbe kapısının açık olmasında büyük hayır, umûmî fayda. işe yarar güçleri harekete geçirme, yapılan şeylerin meyvelerini sunma vardır.

13 — İslâm dini bir suç işleyeni terbiye etmede, sadece onu tevbe etmeye teşvik etmekle yetinmemiştir. Ahlâkı koruyacak, fazilete götürecek her şeyle onu kuşatmıştır. Bu üç şeyle olur:

a) Terbiye edilmiş genel bir kamuoyu meydana getirmek. Kötülük artık böyle bir ortamda meydana çıkmaz; sadece iyilik çıkar. İslâm dini, iyiliği emretmeye, kötülüğü de yasaklamaya dâvet etmiştir. Suçlunun yanlış davranışını sözle düzelterek onu doğru yola getirmediği için ve en güzel tarzda iyiliğe çağırmadığından, suçsuzu sorumlu tutmuştur. Allah taâlâ şöyle buyurur: «Ey Muhammed; Rabbinin yoluna, hikmetle, güzel öğütle çağır; anlarla en güzel şekilde tartış.»⁽²⁴⁾ «Sizden, iyiliğe çağırان, doğruluğu emreden ve fenalıktan meneden bir cemaat olsun. İşte başarıya erişenler yalnız onlardır.»⁽²⁵⁾ Kur'an-ı Kerim, İslâm'ın en özel mânasını, iyiliği emretmek, kötülüğü de menetmek saymıştır. Allah taâlâ şöyle buyurmuştur: «Siz, insanlar için ortaya çıkarılan, iyiliği emreden, fenalıktan alıkoyan, Allah'a inanan hayırlı bir ümmetsiniz.»⁽²⁶⁾

İyiliği emretme, kötülüğü yasaklama, hayırdan ibarettir. Kötülüğü defetme, suçları önlemede işbirliği yapmak demektir. Böylece topluluğa küsen, onunla kaynaşamayanların gönülleri edilecektir. Bu da toplulukla aynı şeyleri hissetmelerini ve ona yaklaşmalarını sağlayacaktır.

b) İslâm dini, insanları haya faziletine ve gönülleri ar duygusuna göre terbiye etmeye çağırır. «Çünkü hayanın tamamı hayırdır.»⁽²⁷⁾ Hz. Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: «Her dinin bir ahlâkı vardır. İslâm'ın

(23) Kaynaklarda bulamadık (çeviren).

(24) Nahl 16/125.

(24) Âlü İmran 3/104.

(26) Âlü İmran 3/110.

(27) Müslim, İmân 61; A. b. Hanbel, Müsned IV, 326, 327, 436, 440, 442, 445, 446.

ahlâkı da hayadır.»⁽²⁸⁾ «Haya, sadece hayır getirir.»⁽²⁹⁾ Şüphesiz biz suç işleme hastalığına yakalanmış bir kimsenin gönlünü, içinde hayayı uyan-dırmak ve suçunu meydana çıkarmak tarzında tedavi edensek o kimse Hz. Peygamber'in yoluna girer; içinde yaşadığı cemiyetle ülfet edecek tarzda hareket eder.

c) İşleme suçu ve teşhir etme suçu olmak üzere İslâm, açıklanan suçları iki suç sayar. Bundan dolayı bâzı suçlara açıklandıkları için ceza uygular. Hz. Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: «Ey insanlar; kim şu kötü şeylerden birini gizli yapar ve gizli tutarsa Allah da onu gizler. Kim de teşhir ederse ona Allah'ın kitabındaki cezayı tatbik ederiz.»⁽³⁰⁾ «Şüphesiz kiyamet gününde Allah'tan, en uzak yerde duran insanlar, günah-larını teşhir edenlerdir!.. Ey Allah'ın Resûlü bunlar kimlerdir dendi. Buyurdu ki: «Böylesi geceleyin bir iş yapmış, Allah onu yüzüne vurma-mıştır. Sabaha erince şöyle şöyle yaptım der ve Allah taâlânın örttüğü-nü açar.»⁽³¹⁾

Suçları gizlemek, insanların yaşadığı atmosferi; temiz, nezih ve afif hale getirir. Günahkâr bir köşeye çekilir, meydana çıkmaz. Bazen bu tav-rı islahına ve vicdanının temizlenmesine vasıta olabilir. Allah taâlâ suç-larını açığa vuranları, insanlara yalan söyleyenleri, onları sahte şeylerle itham edenleri, inananlar arasında kötülüğün yayılmasını isteyen kimse-ler olarak tasvir eder. Bundan dolayı şöyle buyurur: «Mü'minler arasında hayasızlığın yayılmasını arzu edenlere, işte onlara, dünya ve âhirette can yakıcı azab vardır.»⁽³²⁾

Bu üç unsur sayesinde ahlâklı, mülâyim, fazilete dâvet eden, şer-leri kötü gören, suçların koyu karanlığa gömüldüğü, efkâr-ı umumiyeye çıkmadığı bir kamuoyu meydana gelir.

Biz inanıyoruz ki suç haberlerini yayan, sırları açığa döken neşri-yatta, gençleri suç işlemeye iyice iten aşırılık ve mubalâğa vardır. İslâm, bu faziletli, terbiyeli kamuoyunu meydana getirmekle bunlarla mücadele etmiştir. Asrımızda bu hikmet dolu prensibi benimsemeye ne kadar da muhtacız.

(28) İbn Mâce, zühd 17; Mâlik b. Enes, Muvatta', hüsnü'l-huluk 9.

(29) Buhârî, edeb 77; Müslim, imân 60.

(30) Mâlik b. Enes, Muvatta', hudûd 12.

(31) Buhârî, edeb 60; Müslim, zühd 52.

(32) Nûr 24/19.

İslâm, Mağdurun Gönlnü Tedâvi Eder.

14 — Yeni kanunlar, işlenmiş suçları sadece mağdura karşı değil aynı zamanda şerefini çiğnediği ve ictimai emniyete tecavüzde bulunduğu için topluma karşı işlenmiş saymaya yöneldi. Şahıs bu ictimai emniyet içerisinde emin ve huzurlu bir şekilde yaşamaktadır. Yine bu yeni kanunlar kamu hakkını, şahsın hakkından üstün tutmuş; bunu şahsın medenî hak talebine hasretmemiştir.

İslâm bu hususu dikkat nazarına almış, öldürme suçunu, bütün insanlara karşı işlenmiş gibi saymıştır. Çünkü bir kimsenin yaşama hakkına tecavüzde bulunan kimse, bu şahsın hayat hakkına tecavüz etmiş demektir. Bu hak bütün insanlar için ortaktır. Bundan dolayı Allah taâlâ şöyle buyurmuştur: «Kim bir kimseyi bir kimseye veya yeryüzünde bozunculuğa karşılık olmadan öldürürse, bütün insanları öldürmüş gibi olur. Kim de onu diriltirse (ölümden kurtarırsa) bütün insanları diriltmiş gibi olur.»⁽³³⁾ Canın ölümden kurtarılması, kısas sayesinde olur.

Fakat İslâm, bu ictimai genel mânâ ile birlikte işin mağduru alâkadar eden şahsî tarafı ile de ilgilenmiştir. Bundan dolayı Allah taâlâ şöyle buyurur: «Haksız yere öldürülenin velisine bir yetki tanımışsızdır. Artık o da öldürmekte aşırı gitmesin. Zira kendisi, ne de olsa yardım görmüştür.»⁽³⁴⁾

Bu düşünceye göre, mağdurun ve akrabasının gönüllerinin tedavisi söz konusu olunca İslâm nazarında suçların esas cezası kısastır. Çünkü gözü çıkarılmış bir kimsenin gönlnü, miktarı ne olursa olsun tazminat tedavi edemez. Fakat suçluyu, gözü çıkmış vaziyette görünce yüreğine su serpilir. Topluluk içinde tokatlanan bir şahsı da miktarı ne olursa olsun alacağı tazminat ve ne kadar uzun olursa olsun şamarlayanın hapsedilmesi tatmin etmez. Fakat kalabalığın huzurunda tıpkı kendine vurulduğu gibi suçlunun yüzüne bir tokat aşketmesi, gönlindeki ateşi söndürür. İşte eşitlik prensibi suç ile cezanın denk olmasını gerekli kılar. Mağdur ile suçlunun duyacakları acının da denk olması yine eşitlik ilkesinin gereğidir. Kötülüğe sebeb olan daha zalimdir. Fakat kısasta asla zulüm yoktur. Suçlunun kısasa tâbi tutulmadan saliverilmesi, katmerli zulümdür.

15 — Şüphesiz mağdura itina gösterip gönlnün tedavi etmenin

(33) Mâide 5/32.

(34) İsrâ 17/33.

müsbet tesiri vardır. Çünkü o, artık intikam almayı düşünmez. Yukarıdaki âyette de gördüğümüz gibi tecavüz etme ve öldürmede aşırı gitmez.

İntikam almak için veya ihanete uğrama yüzünden öc almak maksadıyla işlenen suçlarda bize ibaretler vardır. Halihazırdaki Mısır kanunlarının mağdurun gönlünü tedavi etme eksiklikleri, suçların kan dâvası şeklinde sürüp gitmesine sebep olmaktadır. Öldürme suçunu intikam maksadıyla diğer bir öldürme sonra da bir üçüncüsü tâkip etmektedir. O derecede ki kan dâvasını torunlar ve nesiller miras olarak devralmaktadırlar. Bütün bunların tek sebebi, kanunların, mağdurun gönlünü tedavi etmemesidir.

İslâm ceza hukukunda herhangi bir sebeble kısas hükmü uygulanmazsa, mağdurun ve yakınlarının gönüllerini tedavi edecek tazminat (diyet) esası vardır.

Yaralıların tedavi edilmeleri, İslâm hukukunun aslı hükümlerindedir. Böylece İslâm'da akan kan boşa gitmez; öldürme suçu cezasız kalmaz. Yahut daha doğrusu cânî, kısasa tâbi tutulmadan veya mağdura tazminat ödemediği salıverilmez. Taammüden olmakla beraber kısasın şartlarının tümü bulunmadığı veya cânî bilinmediği için katile kısas uygulanamayacaksa, her maktulün mirasçılarına diyet ödenmesi kesinleşir. Katil, diyet malik değil ve bunu ödeyemeyecek durumda olursa âkilesinin (yakın akraba, aşiret, meslekdaşlar) ödemesi gerekir. Âkilesi, asabesidir (baba tarafından akraba olanlar). İleride inşaallah açıklayacağımız şekilde bunlar onun namına diyeti öderler. En son onlar da ödeyemeyecek durumda olurlarsa diyetin Beytü'l-mâl'den (devlet hazinesi) ödenmesi gerekir. Bu, akan kanın boşa gitmemesi, daha doğrusu İslâm'ın, mağdurun gönlünü tedavi etmesi için bir tedbirdir. Bunda mes'uliyet ve mükellefiyetlerde yardımlaşma da vardır. Kim bir müslümanı kazara öldürürse öldürdüğü şahsın âilesine tazminat ödemesi gerekir. Çünkü hata etmiştir. Dar mânadaki âilesi bu tazminatı yüklenir. Dar mânadaki âile ferdleri ödeyemezlerse en sonunda kişinin geniş mânalı âilesi öder. Bu farz vazifeyi yerine getirmede cemiyet, şahsın velisi olduğu için onu temsil eder. Bu, büyük bir yardımlaşmadır. Bunda bir başka mâna da vardır: Devlet, vatandaşların suçlarından sorumludur. İncelememiz sırasında bu konuyu uzun uzadıya açıklayacağız inşaallah.

16 — İslâm hukukunda fâili mechul olduğu için hiçbir cinayet suçunun dosyası kapanmaz. Akan kan yerde kalmaz. Hisbe (muhtesiblik) konusunda yetkililer susmazlar. Hayat hakkı yok olan bir insan hemen hemen yok gibidir. Cemiyette onun korunma hakkı, cemiyetin de onu ko-

MERHAMET VE ADALET

ruyup gözetme vazifesi vardır. Bunların İslâm'da düşünülmemiş olması mümkün değildir. Kadı ve bugünkü niyabet vazifesini gören İslâm muhtesiblerinin buluncaya kadar araştırmaları, incelemeleri, göz gezdirmeleri gerekir. Mutlaka cânîyi bulacaklardır.

Eğer bulamazlarsa kasâme söz konusu olur. Bu şöyledir: Cinayetin işlendiği köyün civarında veya içinde oturan 50 erkek, kaatili bilmediklerine dâir yemin eder. Bunlardan her biri onu öldürmediğini, kaatilini de bilmediğini söyler.

Bu ağır yemin merasimine katılanlar içinde kaatili mutlaka bilen vardır. Çünkü bir köyde cinayet işlensin de onu köy ahalisinin çoğu bilmesin, bu mümkün değildir. Fakat onlar ya neticede intikam almak için veya cânî ile adamlarından korku yüzünden şahitlik etmekten çekinebilirler. İşte böyle bir mecbûrî yemin, eğer biliyorlar da konuşmak istemiyorlarsa onları konuşmaya sevkeder.

Elli kişi yemin ederse mağdurun öfkesini bertaraf etmek için diyet gerekli olur.

Bu sadece, müslüman olsun olmasın bir fark gözetilmeksizin insan hayatının muhterem olduğunu gösterir. Bu konuda müslüman ve zimmi eşittir. Müslüman hakimler arasında zulmen dökülmüş kana önem vermeyen, başka şeye değil yalnız mahkemeye ibraz edilmiş delillere bakan, deliller kesinse hükmü veren, değilse dökülen kanı yerde koyup insanları birbirlerini yer vaziyette bırakan bir hakim yoktur. Böyle davranış, günümüzdeki ceza kanunlarının mantığıdır. İslâm'ın mantığı değildir. Çünkü İslâm, hak ve adaletin müsaade ettiği ölçüde, haddi aşip ileriye gitmeden, önce mağdurun öfkesini dindirir. Günahsız mahkum etmez. Fakat dökülen kanı da yerde bırakmaz.

İncelememiz sırasında, yerinde bu konuyu açıklayacağız inşaallah.

İslâm'da Cezalar, Umumî Maslahatı (Yararı) Korumak İçindir:

17 — İslâm'da cezalar, dinin bir cüzüdür. Bunlara baktığımız zaman dinin umumî gayelerine bakmış oluruz. Bu gayeler umumî maslahatı (yararı) korumak ve beş zaruri şeyi muhafaza etmekten ibarettir. Çünkü İslâm şu beş muteber maslahatı korumayı hedef alır: Bunlar canı, dini, akli, nesli ve malı karumadır.

Şüphesiz suç işlemede bunlardan birine tecavüz vardır. Zina nesle,

hırsızlık mala, şarap içmek akla, dinden dönme ve Hz. Peygamber (S)'e sövme vb. dine tecavüzdür.

Suçlar, İslâm dininin korumayı hedef aldığı bu şeylere tecavüz etmek demek olunca bunları önleyecek cezaların, suçluyu suç işlemeye ve sapıklık yapmaya devam etmekten alıkoyacak tedbirlerin bulunması zarurî hale gelir.

Siz, ağır olsun hafif olsun İslâm'daki her cezanın, sadece cemiyeti bozulmaktan korumak olduğunu görürsünüz. Cemiyetin bozulması, kötülerin ve bozguncuların meydana çıkması, temiz ve namuslu kimselerin de kabuğa çekilmeleriyle olur. Temiz ve namuslular ortaya çıkıp faaliyette bulunsalar bunların hepsi suçlu sayılırlar. Böylece genel yararlarla özel menfaatler çatışır.

18 — İslâm hukuku, cemiyetin bu yararlarını korumak için var olduğuna; özel ve genel durumlarda hiçbir beşerî hukuk bu yararları korumamazlık edemeyeceğine göre, beşerî hukuk tedavi metodlarında farklılık arzetsen bile gayede İslâm hukukuyla birleşir. Yahut daha iyi ifadeyle problemlerin hallinde ondan geride kalır.

İslâm dinini yaşamaya çağırırsak ve bunun kesin ilaç olduğunu söylersek mubalâğa etmiş olmayız. Eski meşhur tabip Hipakrot'ın dediği gibi «her hasta, kendi ülkesinin nebatından yapılmış ilaçlarla tedavi edilir.» Fakat biz isteğimizi özetliyor ve diyoruz ki öğrencilerimiz İslâm ceza hukukunu öğrenmelidirler. Onlar bunda mutlaka ictimai hastalıklarımızı tedavi etmede işe yarayacak ilaç bulacaklardır. Hepsi alınmasa da bâzısı alınmalıdır. Hind veya dünyanın diğer hukuklarından istifade etmek yerine İslâm hukukundan yararlanmamız bizim için mutlaka hayırlıdır. Şurası bir gerçektir ki kendi değerlerimizi küçük görmek, başkalarının değerli şeylerini beğenmek doğru değildir. Şâfiî'nin, «ödağacı, yerinde değersiz bir odundur» sözü, durumumuzu tasvir etmemelidir. Ümit ediyorum ki bu konuda ileri gelen hukukçular ülkelerinin membalarındaki yararlı şeyleri öğrenecek ve buna göre hareket edeceklerdir. Bu, onlar için önemlidir. Kendi yanlarında böyle bir zengin servet varken el açıp başka insanlardan bir şey dinlenmemelidirler. Allah, başarının kefilidir.